

Literacy

INTRODUKTION TIL LANKSHEAR OG KNOBEL: "FRA LÆSNING TIL NYE LITERACIES"

 JESPER BREMHOLM, PH.D., ADJUNKT, IUP – AARHUS UNIVERSITET

Teksten "Fra læsning til nye literacies" udgør det indledende kapitel i bogen *New Literacies: Everyday Practices and Social Learning* udgivet i 2011 som tredje udgave af et værk der udkom første gang i 2003. I kapitlet giver literacy-forskerne Colin Lankshear og Michele Knobel et omfattende og imponerende overblik over literacy-begrebets udvikling og betydning fra 1970'erne til i dag, et overblik der omfatter teoretiske, teknologiske, pædagogiske, (uddannelses)politiske og samfundsmæssige aspekter. Dette er en af tekstens stærkeste kvaliteter, men samtidig betyder netop tekstens spændvidde at den ikke umiddelbart er lettilgængelig, og i særdeleshed ikke for en læser der ikke har et vist forudgående kendskab til literacy-området. For læsere der måtte have behov for det, kan denne introduktion forhåbentlig medvirke til at lette tekstens tilgængelighed og dermed øge udbyttet af læsningen.

Tekstens kontekst og ramme

Inden blikket vendes mod teksten selv, er det nødvendigt med et par kommentarer til dens ramme og kontekst. Det sidste først: Teksten er skrevet ind i en engelsksproget og især amerikansk sammenhæng hvilket bl.a. betyder at de udviklingstræk teksten beskriver inden for forskellige områder, og de forskellige eksempler der bruges, ikke alle er umiddelbart genkendelige eller sammenlignelige med danske og nordiske forhold. Populært siger man at nye tendenser i USA slår igennem med 15-20 års forsinkelse i Europa og Danmark. Det passer givetvis ikke altid, men med de literacy-tendenser Lankshear og Knobel skitserer i teksten, stemmer det ganske godt. Et par eksempler til illustration: Lankshear og Knobel omtaler literacy-krisen i USA i 1970'erne. I Danmark oplever vi en tilsvarende krise fra midten af 1990'erne. De fremdrager en test- og evalueringebølge der slår ind over USA i 1980'erne og 1990'erne. En lignende bølge ser vi først i Danmark i løbet af 2000'erne.

Teksten er som sagt første kapitel i en bog, og det er ligeledes en vigtig ramme for forståelsen af tekstens udformning. Som titlen siger, er det centrale omdrejningspunkt for Lankshear og Knobels bog *new literacies* hvilket meget kort

1 *Jesper Bremholm er ph.d. og adjunkt ved Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet. Bremholm har tidligere været underviser på læreruddannelsen og forsker ved professionshøjskolen UCC. Har bl.a. lavet forsknings- og udviklingsprojekter om læseguides, digitale læringsmiljøer og literacy.*

fortalt dækker over de nye og anderledes tekst- og kommunikationspraksisser som er opstået i løbet af de sidste 10-15 år – og som til stadighed opstår – i forbindelse med moderne digitale teknologier og (sociale) medier. I teksten tegner forfatterne grundlaget for deres undersøgelse og beskrivelse af disse 'new literacies' i den resterende del af bogen.

Tekstens opbygning og hovedtemaer

Teksten selv falder i to overordnede dele hvor den første del kigger bagud og eftersporer fremkomsten af literacy som centralt teoretisk og uddannelsespolitisk begreb, mens den anden del retter opmærksomheden mod den gennemslagskraft literacybegrebet efterfølgende har haft med særligt fokus på "new literacies".

I første del fremhæver forfatterne fem faktorer som ifølge dem er særligt vigtige for forståelsen af literacy-begrebets tilsynekomst i forsknings- og uddannelses-sammenhænge. Disse fem faktorer kan samles under to overordnede temaer som det kan være en fordel at være opmærksom på under læsningen af teksten, ikke mindst fordi de ikke præsenteres samlet og systematisk i teksten. Det første tema angår opfattelsen af hvad læsning og skrivning overhovedet er, mens det andet tema anlægger et bredere perspektiv og knytter literacy-begrebets fremkomst til forskellige samfundsmæssige og uddannelsespolitiske tendenser.

Læsning og skrivning – hvad er det egentlig?

Under det første tema placerer sig de to afsnit om hhv. Paulo Freire og om socio-kulturel teori. Freire er vigtig i sammenhængen fordi han er en betydningsfuld foregangsfigur både i forhold til det der i dag går under betegnelsen kritisk literacy, og i forhold til en meningsbåret literacy-didaktik der tager afsæt i kommunikativt meningsfulde situationer, hvor arbejdet med skriftsprogets enkeltdele (som afkodning og ordforståelse) integreres i disse meningsfulde situationer (i teksten skitseres denne didaktik ganske kort). *Kritisk literacy* betegner en tilgang til literacy der lægger vægt på at individer (elever) skal udvikle sig som kritiske, selvstændige og myndige individer, både i det lille perspektiv i forhold til deres brug af konkrete tekster og i det store perspektiv i forhold til de strukturer, interesser og magtforhold de er indlejret i som samfundsborgere.

Hvad angår *sociokulturel teori*, er det vigtigt at gøre sig klart at der ikke er tale om én specifik teori udviklet af en bestemt teoretiker. Der er snarere tale om et særligt teoretisk perspektiv eller en tilgang der optræder inden for en bred vifte af forskningsfelter inden for humanvidenskaberne (bl.a. psykologi, lingvistik, antropologi, etnografi, kommunikation), og som fra 1970'erne og frem begynder at dukke op inden for studiet af menneskers brug af skriftsproget (i teksten giver Lankshear og Knobel en række eksempler på tidlige sociokulturelle studier). I et sociokulturelt perspektiv kan man ikke studere og forstå menneskers brug af skriftsprog løsrevet fra den sociale praksis og kontekst den indgår i. Sociokulturel teori udgør i denne forstand et markant brud med den forskningsretning der gennem størstedelen af 1900-tallet havde været altdominerende inden for studiet af først og fremmest læsning. Nemlig den individpsykologiske retning hvis fokus er de mentale processer der foregår i hovedet på en person der læser (Carsten Elbro er et dansk eksempel på denne forskningstilgang). Teksten refererer

z *Paulo Freire (1921-1997) var en brasiliansk uddannelsestænk og underviser. Freire er en af ophavsmændene til kritisk pædagogik og arbejdede fra 1940'erne og frem med uddannelse af fattige analfabeter på landet i Brasilien, hvor bl.a. stemmeret var knyttet til læse- og skrivefærdigheder. I Freires pædagogik er læse- og skrivekompetencer altid knyttet til den enkeltes politiske og sociale muligheder i samfundet.*

I et sociokulturelt perspektiv kan man ikke studere og forstå menneskers brug af skriftsprog løsrevet fra den sociale praksis og kontekst den indgår i.

til denne forskning som *psykologivistikken* (andre steder bruges den bredere og mere generelle betegnelse 'kognitiv psykologi' for forskningstilgange med fokus på de mentale processer ved læsning og skrivning, hvoraf psykologivistikken udgør en særlig gren).

Literacy-begrebets tilsynekomst

Det andet tema ser man i afsnittene "1970'ernes literacy-krise", "Literacy, økonomisk vækst og social velstand" og "Literacy, ansvarlighed, effektivitet og kvalitet". I disse afsnit forbindes literacy-begrebets fremkomst som sagt med fremherskende samfundsmæssige og uddannelsespolitiske tendenser i sidste del af 1900-tallet. Blandt andet er der tale om det forhold at literacy i betydningen læse- og skrivefærdigheder blev (og bliver) set som en indikator for landes generelle uddannelses- og udviklingsniveau og dermed som en forudsætning for vækst og velstand. Ikke mindst i lyset af arbejdsmarkedets forandrede krav til borgerne i overgangen fra industri- til videns- og informationssamfund. I denne forbindelse er det værd at bemærke at literacy-begrebets gennemslagskraft bl.a. kan forstås etymologisk (et ords oprindelsehistorie), idet literacy kommer af de mere oprindelige ord *illiterate* (*illiteracy*) med betydningen analfabet eller uuddannet.

Hvad er literacy egentlig?

Tekstens anden del er som nævnt en form for status over literacys begrebsmæssige gennemslagskraft og betydningsmæssige knopskydninger. Lankshear og Knobel opstiller her fire fremherskende tendenser, og disse tendenser kan for overblikkets skyld med fordel (igen) samles under to overordnede temaer. Hvor det første tema vedrører forståelsen af hvad literacy overhovedet er, omfatter det andet de mange forskellige betydninger literacybegrebet optræder i.

Det første tema behandles især i de to afsnit "Literacy i uddannelsesdiskursen" og "Literacybegrebets højnede status". Det omhandler hvorledes der med anvendelsen af literacybegrebet sker et skift fra et afgrænset fokus på læsning og skrivning som et sæt mere eller mindre isolerede mentale færdigheder til at betragte læsning og skrivning som en del af en social praksis. Denne praksis omfatter en række andre repræsentations- og udtryksformer end skriften, ligesom den rummer forskellige aspekter eller dimensioner: konkrete brugsdimensioner i forhold til arbejds- og hverdagsliv (funktionel literacy), kulturelle dimensioner og kritiske dimensioner (kritisk literacy). Temaet uddyber afsnittet om 'sociokulturelle teorier' i tekstens første del, for det er forskere og teoretikere inden for det sociokulturelle felt der udvikler disse idéer (en forskningsretning der har fået betegnelsen *New Literacy Studies*). Lankshear og Knobel nævner en række af indflydelsesrige sociokulturelle teoretikere, heriblandt Kalantzis og Cope (kritisk literacy), Green (en tredimensionel literacymodel der omfatter såvel en teknisk, en kulturel og en kritisk dimension) og James Paul Gee som har været særlig vigtig for en udvidet forståelse af literacy, og som tilsvarende får megen plads i teksten .

Med Gee får man en bred og kompleks forståelse af hvad literacy er. For literacy er for Gee nærmest identisk med det han kalder *Diskurs med stort D*, og som sådan tæt forbundet med måden hvorpå vi som mennesker skaber sociale identiteter ('identitet' i flertal fordi man i Gees perspektiv som person optræder i forskellige sociale identiteter i forskellige sociale praksisser – fx i professionelle sammenhænge (i jobbet som bankansat), privat (som familiefar) og i fritiden (som medlem af AAB's fanklub)). *Diskurs* betegner samspillet mellem sprog (herunder skriftsprog), andre udtryksformer, handlemønstre, teknologier, genstande og værdi- og tankesæt

 James Paul Gee er en amerikansk sprogforsker, som har bevæget sig fra lingvistik til en videreudvikling af diskursteori og forskning i bl.a. computerspil. Gee er en hovedfigur i sociokulturel diskursteori og new literacy studies.

knyttet til en bestemt social praksis. Stavet med lille d betegner *diskurs* for Gee konkret sprog i brug i form af ytringer.

Gee skelner desuden mellem *primær Diskurs* og *sekundær Diskurs*. Hvor primær Diskurs betegner den socialt og kulturelt bestemte måde vi gennem vores opvækst lærer at være et hverdagsmenneske på, angiver sekundær Diskurs de måder vi praktiserer sociale identiteter i de mangfoldige fællesskaber der findes i verden. Det kan både være offentlige fællesskaber som institutioner eller arbejdspladser eller uformelle fællesskaber som netværk, klubber eller andre sociale grupperinger. Literacy betegner ifølge Gee det at beherske en sekundær Diskurs, og dermed altså at kunne udøve (være og gøre) en bestemt social identitet. En forståelse af literacy der således er langt mere end blot læse- og skrivefærdigheder. Lankshear og Knobel fremhæver desuden særligt det Gee kalder *powerful literacy*, hvilket er meget lig kritisk literacy.

Literacy-begrebets mange betydninger

Det andet tema optræder især i afsnittet "Literacybegrebets mangfoldighed" og vedrører som sagt den udvidede betydning og brug af literacy-begrebet. Der er her tale om at literacy bruges som synonym eller metafor for 'kompetence'. En simpel Google-søgning på literacy kan illustrere dette. Her får man hits som fx "cultural literacy", "political literacy", "scientific literacy", "physical literacy" og sågar "sexual literacy". Lankshear og Knobel er i afsnittet især optaget af områderne *digital literacy* og *twenty-first-century literacy* – og giver bud på hvilke aspekter disse kompetencer omfatter, og hvordan de kan beskrives. Det er netop områder der i særlig grad er relevante for de nye literacies deres bog omhandler.

Tekstens sidste afsnit hedder netop "Nye literacies", og her opstiller forfatterne to perspektiver på det særligt nye ved literacy og literacies. Det første af disse perspektiver, det *paradigmatiske*, er identisk med det første af temaerne ovenfor. Med brugen af termen paradigme angiver Lankshear og Knobel at den sociokulturelle tilgang udgør en radikalt anderledes måde at anskue og forstå fænomenet literacy sammenlignet med det kognitivt psykologiske paradigme.

Det andet perspektiv, det *ontologiske*, angår hvad literacy overhovedet er i dag (ontologi betegner læren om det værende, det der er). Det nye vedrører her den på mange måder revolutionerende overgang fra de traditionelle trykte og analoge medier til de stadigt mere dominerende digitale teknologier og medieformer, herunder ikke mindst de sociale medier. Disse nye teknologier og medier indbefatter også helt nye måder at producere og kommunikere på hvilket stiller nye krav til hvordan vi som mennesker kan og bør agere som deltagere i digital kommunikation. En ny *ethos* som Lankshear og Knobel kalder det.

Lankshear og Knobel er i afsnittet især optaget af områderne digital literacy og twenty-first-century literacy – og giver bud på hvilke aspekter disse kompetencer omfatter, og hvordan de kan beskrives. Det er netop områder der i særlig grad er relevante for de nye literacies deres bog omhandler.

